

Les pinedes de Montornès

Estimo Montornès

HISTÒRIA, ART I NATURA DE MONTORNÈS DEL VALLÈS

Ajuntament de
Montornès del Vallès

Diputació
Barcelona
xarxa de municipis

Pinedes al vallès

Pinedes al vallès

El paisatge de pinedes és tan habitual al Vallès, que molts vallesans pensen que és el bosc natural de la comarca. Fins i tot n'ha sortit la paraula pixapins per referir-se als excursionistes de diumenge.

Però els boscos propis de la comarca en són uns altres: els alzinars als turons i les vernedes al voltant

de les rieres. Fa uns segles, només hi hauríem trobat grups de pins al cim dels turons, als llocs on la pluja ha descalçat les roques i els altres arbres hi creixen malament.

< Pi pinyer >

2

Per què diem que la pineda no és un hàbitat de Montornès?

Les condicions de temperatura, humitat i terreny d'un territori determinen el tipus de bosc que hi creix bé. Entre les plantes i els animals s'hi estableixen relacions molt complexes que acaben formant una xarxa estable.

Tan estable que, quan el bosc pateix una agressió, com és un incendi, una inundació catastròfica o una tala indiscriminada, els equilibris s'hi reconstrueixen de mica en mica fins tornar a formar el bosc original.

A la plana del Vallès, això només succeeix amb els alzinars i les vernedes, no amb les pinedes. Només a les parts més altes del Montseny, on el clima és d'alta muntanya, es pot parlar d'hàbitats de pineda roja o negra.

La recomposició d'un bosc

La recomposició d'un bosc

Arboç ^

Imaginem un turó del Vallès arrasat per un incendi. Es veu negre de cendra, sense un bri d'herba, però algunes arrels i llavors continuen vives sota la terra. Els pins han mort, però alzines, arboços i garrics conserven les arrels i aviat broten amb força.

Al seu voltant hi creixen de seguida mates oportunistes adaptades al sol batent, com les estepes,

gatoses i ginestes. El vent i els ocells transporten llavors dels boscos veïns, i no triguen a brotar-hi pins.

Els pins creixen de pressa i, amb uns anys, formen un bosc clar, pobre en vida animal i vegetal. Entremig hi creixen algunes alzines i sureres que acaben creant un sotabosc fosc, protegit de l'excés de llum, en què hi pot campar una gran varietat de plantes, més de tres mil espècies al Vallès, i on un gran nombre d'animals hi troba aliment i refugi.

Les enfiladisses lliguen arbres amb mates i acaben de fer el bosc quasi impenetrable. Tanmateix, els animals obren camins de pas i els ocells troben túnels de vol.

Dins d'aquest bosc ja no hi creixen nous pinets, que necessiten més llum per viure.

Alzina ^

En un segle, l'alzinar s'haurà recompost, i només alguns pins vells, entremig, recordaran el procés de recomposició.

Sotabosc >

Per què tenim tant Per què tenim tant

Perquè les hem plantat. Tot ve del conegut desastre de la fil·loxera, un insecte d'origen americà, de la família dels pugons, que als anys 1860 va destruir les vinyes franceses. El vi català s'exportava a molt bon preu i

els pagesos van tallar molts boscos per plantar-hi vinyes. A partir del 1878, però, la fil·loxera va travessar el Pirineu i va acabar també amb les vinyes catalanes. Grans extensions del Vallès van quedar

ermes, i molts propietaris hi van plantar pins en vistes a una explotació forestal, ja que els pins creixen més de pressa que les alzines. Gran part dels boscos actuals del Vallès en són el resultat.

Un error greu Un error greu

4

Els pagesos que van omplir de pins la comarca no sabien que la seva decisió era equivocada. En primer lloc, perquè els boscos de pins són molt més pobres que els alzinars en vida vegetal i animal. I, en segon lloc, perquè la resina dels pins conté una substància volàtil inflamable, la trementina. L'incendi d'una pineda és violentíssim i difícil d'apagar perquè els vapors de trementina estenen el foc amb rapidesa d'un arbre a l'altre. A meitat del segle XX, amb la popularització dels Seat 600, les

pinedes es van omplir de costellades enceses per gent de ciutat que no coneixia les precaucions que cal prendre quan s'encén foc dins d'un bosc. El resultat ha estat un rosari d'incendis que ha devastat els boscos catalans, sobretot al llarg de les carreteres de sortida de les capitals.

Incendis a les pinedes de Montornès Incendis a les pinedes de Montornès

A Montornès hem patit dos incendis importants als anys 80: el primer d'ells, originat a Martorelles, va cremar bona part dels turons Calders; el segon, al

1987, va cremar el Montcau i la meitat del turó del Castell. En aquest darrer, va ser especialment lamentable la pèrdua del bosc de la Merxa, un dels

pocs punts de Montornès on es conservava l'alzinar original, sense que mai no s'hi haguessin plantat ni vinyes ni pins.

L'aprofitament de les pinedes

Tot i ser un bosc pobre, se'n pot treure molt de profit, de les pinedes.

En primer lloc, la FUSTA. Les espècies de pins que dominen al Vallès no són les millors per a fusteria, però donen llenya resinosa que crema amb vigor. Les PINYES dels pins pinyers han originat una indústria. Els pagesos anaven a l'hivern al bosc a collir-ne i les venien a la fàbrica Tres Pins de Granollers.

La recollida de la RESINA dels pins, en canvi, no ha originat una ocupació, com sí passa en altres regions.

L'abundor d'esperregueres a les pinedes fa que hi hagi molta gent afeccionada a collir ESPÀRRECS. Diu el refrany: "L'espàrrec, al març, per a mi; a l'abril, per a tu, i al maig, per a ningú".

Els BOLETS de les pinedes mereixen una atenció especial:

Els més característics són els ROVELLONS i els seus parents, els PINETELLS, que creixen

Espàrrecs ▾

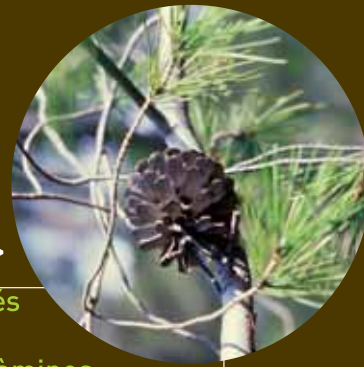
associats a les arrels dels pins joves. Són els més coneguts i els que tothom busca.

Semblant, però indigest, és el BOLET DE CABRA o PINETELL DE LLET, que treu gotes de làtex quan es trenquen les làmines inferiors del bolet.

El RUBIELO és el mateix bolet que venen a les botigues amb el nom de XAMPINYÓ. En estat silvestre no és tan blanc com el conreat a soterranis. Les làmines del bolet jove són d'un color lila característic, que ennegreix quan el bolet es fa vell.

El POTA D'ASE (anomenat APAGALLUMS en altres pobles) és el bolet més alt, con paraigües de trenta centímetres blanc i tacat de fosc. Sembla

Pi pinyer ▸

estellós, però fregit és molt bo.

La MUCOSA no té làmines inferiors, sinó una esponja groguenca que se sol treure abans de cuinar-lo.

El MOIXERNÓ (o CAMASEC, o CARRERETA) és petit i marronós. Creix en cercles i es pot assecar.

Semblant, però més gran i de consistència que recorda la goma, és la

CAMPANELLA.

^ Rubielo

Rovellons ▾

Els pins poden viure entre roques, en terrenys secs i mancats de terra fèrtil. Les arrels recullen amb eficàcia l'aigua de pluja, i les fulles, primes i cobertes de ceres, quasi no desprenen la humitat.

A Montornès trobem tres espècies de

pins: el pinyer, el blanc i el pinastre. Totes tres espècies fan flors masculines, que deixen anar una intensa pluja groga de pol·len a la primavera, coneguda com "pluja de sofre", i flors femenines que, un cop fertilitzades, es transformaran en pinyes.

√ Pi blanc ^

< Pi pinyer

EL PI PINYER (*Pinus pinea*) forma copes arrodonides, regulars, característiques. Les branques broten al mateix nivell, i cada any fan un pinyou. Les pinyes són grosses i compactes, amb un centenar de pinyons gruixuts a cada una, i es mantenen a l'arbre durant tres temporades. Al primer estiu, formen pinyetes diminutes prop dels brots de les branques. Al segon estiu, la pinya s'ha fet gran, però continua verda i tancada. I és al tercer estiu quan s'obre per deixar caure els

pinyons.

EL PI BLANC o BORD (*Pinus halepensis*) és més freqüent a Montornès. Té la capçada irregular, les fulles primes i d'un verd més clar que les del pi pinyer. Les pinyes són petites i estirades, plenes de pinyons diminuts que nosaltres rebutgem (d'aquí el nom de pi bord), però

que són els preferits dels esquiroles. Aquests pinyons estan dotats d'una ala membranosa ampla que facilita la dispersió.

EL PINASTRE (*Pinus pinaster*) té la capçada cònica i les fulles llargues i gruixudes. Les pinyes són allargades. És poc abundant; només el trobem en algunes plantacions particulars.

Les mates de la pineda

Sota la pineda hi creixen plantes amants de la llum i adaptades a la sequedat, com les estepes, els brucs i els roldors. Totes han trobat la manera de conservar la humitat escassa. Algunes tenen fulles petites, com l'arç blanc, o linears com el bruc, cobertes de ceres com els pins, transformades en punxes com la gatosa i l'argelaga, o, fins i tot, no tenen fulles i traspassen la funció clorofíl·lica a les branques, com la ginesta i el galzeran.

No hi ha gaire diferència entre les mates de la pineda i les que creixen als erms.

A Montornès tenim tres espècies d'estepes:

ESTEPA BLANCA (*Cistus albidus*), amb fulles de color verd clar i flors de color lila.

▼ Estepa blanca

Estepa negra >

ESTEPA NEGRA (*Cistus laurifolius*), amb fulles fosques, llargues i enganxoses al tacte, i flors blanques.

ESTEPA BORRERA (*Cistus salvifolius*), anomenada així perquè la indústria tèxtil la feia servir per treure la borra de les peces de roba. Fulles fosques com l'estepa negra, però de forma arrodonida, i les flors igualment blanques.

BRUC (*Erica arborea*), de fulles diminutes i linears, s'omple al març de flors blanques o rosades semblants a campanetes. Les arrels s'exporten per fabricar les millors pipes del món.

GINESTA (*Spartium junceum*), només fa algunes fulles durant l'estiu. La funció clorofíl·lica depèn directament de les branques. Al juny s'omple de flors grogues molt perfumades. El fruit recorda els llegums.

GATOSA (*Ulex parviflorus*), tota la planta és un seguit de punxes. Funció clorofíl·lica a les branques.

ARGELAGA (*Genista scorpius*), també plena de punxes, més fortes que les de la gatosa. Fa algunes fulles petites.

ESPARREGUERA (*Asparagus officinalis*), Té un rizoma subterrani del qual surten les branques filamentosos de fulles diminutes. Flors diminutes i fruits com boletes verdes.

Hi ha una gran varietat de bolets, alguns d'ells tòxics, indigestos o fins i tot mortals. El consell que es pot donar és: **MAI** no mengeu un bolet que no conegueu perfectament.

< Bruc

▼ Ginesta

Els animals de la pineda

L'ESQUIROL (*Sciurus vulgaris*) és un rosegador característic de les pinedes. Té una cua molt peluda, quasi tan llarga com el cos. Té uns ulls grans, expressius i un plomeret de cabells damunt de cada orella.

Molt actiu a les hores de sol, menja llavors i fruites del bosc, però també insectes, ous i fins i tot ocells menuts. Menja sempre a terra, sobre una pedra enlairada, ajudant-se amb les mans. Al voltant dels seus menjadors va quedant una estesa de restes i closques.

Guarda una part de les llavors que recull en clots d'arbres i en forats del terra. Són la seva reserva per a l'hivern, però

algunes llavors
brotaran i
escamparan el bosc.

Fa nius rodons com
en zones del bosc
allunyades dels camins,
de vegades aprofitant un niu vell de garsa. En folra l'interior amb molsa. Allí dorm i passa quasi totes les hores de l'hivern. Entra en zel al març, amb baralles espectaculars dels mascles amunt i avall dels arbres. A les 7 setmanes neixen entre 3 i 7 cries pelades i indefenses, que en pocs dies ja comencen a campar. A la tardor s'independitzen.

El CONILL (*Oryctolagus cuniculus*) és un rosegador que viu arran de terra i també a sota terra, ja que cava uns caus col·lectius laberíntics, amb sortides diverses.

Té la cua curta, les orelles llargues i les cames molt fortes. La vista, l'oïda i l'olfacte són molt fins, i dóna l'alarma picant a terra amb una pota i corrent tot seguit cap al cau.

Menja herba de tota mena i diposita els excrements sempre al mateix lloc.

És molt prolífic. La femella pot parir cada quaranta dies, fins a quatre cops l'any. A cada conillada neixen 4-5 llogrons, pelats i indefensos, però als sis mesos ja es poden reproduir. Es menja una part dels seus excrements per aconseguir-ne una digestió doble que millora l'absorció de les proteïnes. A Montornès era molt abundant i constituïa una font de proteïnes important per a la pagesia, però la mixomatosi n'ha reduït la població en un 90 %

La GUINEU o GUILLA (*Vulpes vulpes*) és un cànid de morro estret i cua peluda que arriba sovint als 50 cm. Té el pèl rogenc amb les puntes blanques. Les orelles i els peus són negres.

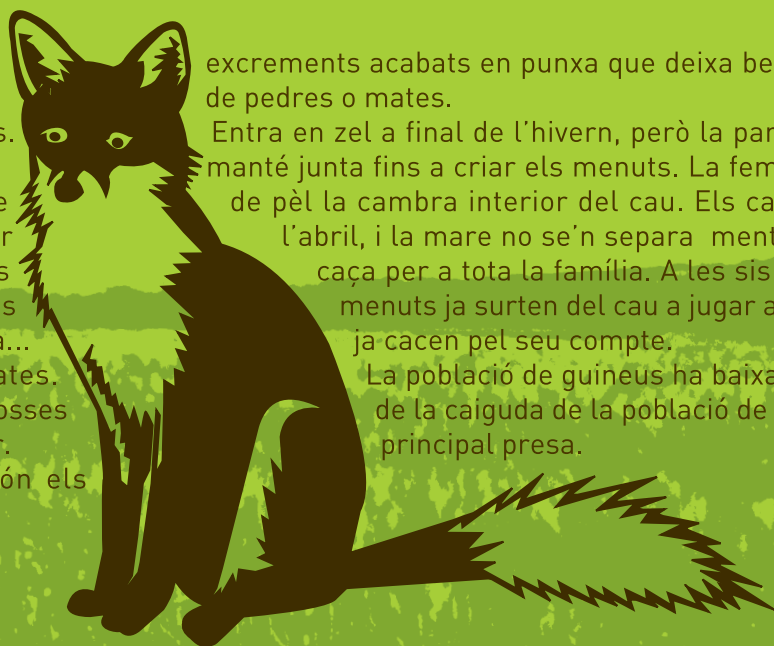
És de costums solitaris. Dorm de dia en un cau que cava en un lloc amagat. Al capvespre surt a caçar conills o ratolins de bosc. Ho aprofita tot: ocellets i ous caiguts dels nius, peixos que pesca a cops d'urpa, cargols, insectes, cucs i larves, carronya... També li agraden les baies madures de les mates. S'atreveix a entrar a les granges, on pot fer destrosses matant més gallines o conills dels que pot menjar.

El senyal de la seva presència en un bosc són els

excrements acabats en punxa que deixa ben visibles, dalt de pedres o mates.

Entra en zel a final de l'hivern, però la parella només es manté junta fins a criar els menuts. La femella entapissa de pèl la cambra interior del cau. Els cadells neixen a l'abril, i la mare no se'n separa mentre que el pare caça per a tota la família. A les sis setmanes, els menuts ja surten del cau a jugar al sol, i a l'estiu ja cacen pel seu compte.

La població de guineus ha baixat molt a causa de la caiguda de la població de conills, la seva principal presa.

La GARSÀ (Pica pica) és un ocell de colors blancs i negres, caçador d'ocellets petits i aprofitador d'escombraries. Fa nius amb branques seques al cim d'arbres de ribera. intel·ligent. Engabiata, aprèn a dir paraules com els lloros.

< Oriol

EL MUSSOL (Athene noctua) és l'ocell rampinyaire més freqüent a Montornès i també el més petit, d'uns 22 cm. Té el ventre clar amb taques fosques. Fa niu a forats d'arbres o parets. De nit sobrevola els camps en un vol ondulat. No és difícil veure'l parat a fils del telèfon. Caça ratolins, musaranyes i insectes, i deixa anar un esgarip tristoi: quii-u.

L'ÒLIBA (Tyto alba) arriba als 35 cm. Té el ventre i la cara blancs i l'esquena groguenca. La cara és rodona, amb les plomes que hi dibuixen un cor. A Montornès niuaven al campanar de l'església de Sant Sadurní i a cases

La PUPUT (Upupa epops) és un ocell groc amb les ales ratllades de blanc i negre, i un plomall erèctil damunt del cap. Té el bec molt llarg d'insectívor.

Niua en forats d'arbres o de teulades. No neteja d'excrements el niu, per la qual cosa l'ocell acaba fent mala olor. Llegendes sobre la puput pudent i el seu cant, que diu up-pu-put!, o potser blat-segat! Emigra a l'hivern.

abandonades. Pon 4-5 ous dels quals surten uns polls peluts, graciosos de tan lletjos. Caça ratolins i ocells petits. El seu esgarip és llarg i agut.

Excursió a Can Galbany

Punts d'observació

➤ 1. Sortim de davant l'Ajuntament pel carrer de Can Parera. Passat l'ambulatori, baixem als horts i seguim el camí que voreja can Vilaró.

10 ➤ 2. L'alzinar de can Vilaró és antic, no ha estat mai plantat amb vinyes ni pins, encara que la presència humana fa que no estigui en gaire bon estat. Pugem pel camí que el travessa en diagonal fins a la carretera, i continuem a l'altre costat pel camí que voreja els camps de can Xec.

➤ 3. Arribem al carrer de Vallromanes i fem a la dreta cinquanta metres per veure una pineda plantada en quadrícula. És un bosc clar; la llum del sol travessa amb facilitat la capçada dels pins. Continuem pel carrer en direcció a Vallromanes.

➤ 4. El paratge després de can Xec s'anomena l'Ajustada. Una llegenda popular diu que aquí s'hi va pactar la pau entre dos grups armats.

➤ 5. A can Galbany podem observar alguns grans lledoners, com tenien totes les masies per fer forques i eines del camp. També veiem l'era de batre el blat. Sota el mas queda el torrent de les Bruixes.

➤ 6. Can Genís és ara una petita urbanització de torres, sobre el límit del terme municipal de Vallromanes. Un cartell de "Propietat privada" ens prohibeix l'entrada pel carrer principal, però es tracta d'un camí cadastral, d'ús públic. Continuem doncs, fins a enllaçar amb el camí de la Font de Can Vilardell. A l'esquerra deixem les urbanitzacions annexes al Club de Golf Vallromanes.

➤ 7. Per aquest carrer iniciem la tornada al poble. Estem travessant una pineda en un procés avançat de recomposició de l'alzinar. Plantes de llum i d'ombra coexisteixen.

➤ 8. Al carrer del Castell passem pel costat de can Sauquet. El doctor Sauquet va ser un metge que va deixar els seus béns per constituir una fundació en benefici dels necessitats de Montornès.

➤ 9. Acabarem l'excursió a la plaça dels Remences.

Pràctica de ruta

Recollim herbes aromàtiques

Identificar el relleu de la comarca

A la pineda hi creix una notable varietat d'herbes aromàtiques, d'ús gastronòmic o medicinal.

Si en recollim, talleu sempre brots laterals, respectant la planta perquè pugui continuar creixent. És convenient fer servir una tisora, que fa els talls nets, per no esquinçar la mata.

La FARIGOLA (*Thymus vulgaris*) és una mata petita, de fulles diminutes i petites flors blavoses. És una planta selectiva que

només creix a llocs escollits, a ple sol. Té

propietats desinfectants i digestives. La sopa de farigola és tradicional a la cuina catalana.

Les fulles del ROMANÍ (*Rosmarinus officinalis*) són més llargues i dures, molt aromàtiques. Amb poques n'hi ha prou per donar gust a una paella o un guisat. Té efectes tòncics i estimulants.

L'ORENGA (*Origanum vulgaris*) és una mata de fulles arrodonides i flors

rosa/violeta, distribuïdes en ramells. Se'n posa a les amanides, a les pizzes i a molts estofats.

La CAMAMILLA (*Chamomilla recutita*) és una herba anual de poca alçada. Els botons florals, envoltats de bràctees blanques, estan formats per moltes flors diminutes groguenques. Se'n fan infusions digestives i també desinfectants.

